Rainer M. János

Válasz G. Vass Istvánnak

VISSZHANG - LII. évfolyam 27. szám, 2008. július 4.

Kedves István! Az ÉS 2008. június 27-i, 26. számában hozzám intézett nyílt leveledre válaszul a következőket ajánlom figyelmedbe. A jobb megértés reményében leveled pontjait követem.

1. Az 1956-os Intézet és az OSA Archívum május 28-i közleményének érvelése véleményem szerint nem a vonatkozó törvény(ek) figyelmen kívül hagyásán alapult. Az a szöveg - amellyel a hónapok óta tartó vita a nyilvánosság elé került - ugyanis válaszul született. Válaszul a Magyar Országos Levéltár kérésünkre adott reakciójára. A mi szándékunk a Nagy Imre-per fél évszázados évfordulójára való emlékezés és emlékeztetés volt. A levéltár fogadtatásából magunk is azt a következtetést vontuk le, amit Szabó Máté Dániel figyelemre méltó eszmefuttatása (Egy ál adatvédelmi vita margójára, ÉS, 2008/26.) így fogalmazott meg: "Itt egy diktatúra romjain felépült demokrácia akar valahogy viszonyulni az előzményéhez, de a viszonyulást már a saját szabályai korlátozzák." Úgy gondoltuk, hogy az évfordulóig hátralévő idő nem elegendő ahhoz, hogy törvények módosítását kezdeményezzük. Úgy éreztük, hogy a fentebb jelzett ellentmondás (amely a levéltári törvényben rejlik) feloldható a törvény betartásával is. Ezért kértük a Nagy Imre-per 1958. júniusi fordulójának hangfelvételét kölcsön az OSA Archívum számára kutatás, illetve - más lehetőségként - kiállítás céljából. Elképzelhetőnek tartottuk, hogy a felvétel hallgatói szabályos kutatási engedélykérelmet töltenek ki belépéskor, támogató nyilatkozatot kapnak, mondjuk az 1956-os Intézettől, az OSA Archívum pedig az engedélyt megadja.

Nem mi, hanem a Magyar Országos Levéltár vezetése kezdte értelmezni a törvényt, amely - mint írod - ilyen "mérlegelési lehetőséget nem ad". Rév Istvánhoz intézett május 4-i levelében a Magyar Országos Levéltár főigazgatója kijelentette: "A jelzett anyag kutatási célú kölcsönzése a budapesti székhelyű Nyílt Társadalom Levéltárhoz indokolatlan, kiállításra pedig az anyag nem alkalmas." (http://www.osa.ceu.hu/inc/engedely.pdf) A főigazgató a józan ész szabályai szerint próbálta értelmezni a törvényt. Ha egyszer a felvétel kutatható - így van! -, akkor miért kellene átküldeni a Duna túlsó oldalára ugyaneme célból?! És hogyan lehetne kiállítani ötvenkét órányi hangfelvételt?! Nos, ha a Magyar Országos Levéltárnak szabad értelmezni a törvényt (nota bene, a levél az adatvédelmi törvényre hivatkozott), akkor miért tilos az nekünk? A józan ész szerint például nagyon is lehetséges a kiállítás mellett érvelni - hang- és filmfelvételek prezentációja ma már a legtöbb kiállítás szerves része mindenütt a világon, se szeri, se száma azoknak, amelyek kizárólag effélékből állnak.

De nem is ez a lényeg, kedves István. A törvények értelmezésében a magam részéről semmi kivetnivalót nem találok. Ha már emlékeztettél rá, mi ketten együtt felelünk az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára anyagaira vonatkozó kutatási engedélyek kiadásáért. Arról a levéltárról még külön törvény is született, amely megkísérelte meghatározni a tudományos kutató fogalmát, már azokét, akik az állambiztonsági aktákat anonimizálás nélkül (vagyis értelmes módon) ismerhetik meg bizonyos adatokra nézve. Ilyenek a származás, a vallási vagy politikai meggyőződés - vagyis körülbelül mindaz, amiről ezek a papírok szólnak. A törvényhozó úgy rendelkezett, hogy erre engedélyt az a kutató kaphat, aki "igazolja, hogy korábban elkezdett, szakmai folyóiratokban megjelent publikációkkal alátámasztott kutatásához ezen adatok megismerése elengedhetetlenül szükséges". Ennek a mellékmondatnak az elemzésétől itt megkíméllek (sokat beszéltünk már róla - volt miről), csak emlékeztetlek rá: teljességgel elzárta volna az ÁBTL-t a pályakezdő (diplomamunkát, doktori disszertációt író) kutatók elől. Ezért úgy döntöttünk, hogy a józan ész alapján nem ragaszkodunk minden esetben a publikációkkal alátámasztott bizonyítási eljáráshoz. A törvényt betű szerint kikezdtük, de intenciója, amely a szóban forgó intézményt azért hozta létre, hogy

iratait az emberek megismerhessék, megvalósult.

A Magyar Országos Levéltár értelmezésével mi valóban a magunkét szegeztük szembe. Úgy tűnt, a két értelmezés találkozhat, s ha a vádlottak hozzátartozói hozzájárulnak a meghallgatáshoz, az megtörténhet. Hozzájárultak. Amikor a levéltár vezetése azután május 26-án egy négysoros faxban ezt visszavonta, az értelmezés újabb fordulatának indoklása nélkül, valóban a nyilvánossághoz fordultunk a magunk értelmezésével. Ennek a lényege az volt, amit Szabó Máté Dániel utólag úgy fogalmazott meg: "Most azonban kiderült, hogy a tudósokon kívül másokat is érdekelne, hogy mi van egyes iratokban". Egyetértek, ahogy azzal is, amit hozzátett: "amire a jogrendszernek reagálnia kell".

2. Azt írod, hogy "akciónk" a Magyar Országos Levéltár elleni lejáratő kampánnyá fajult, amit az nem érdemelt meg. A mondat második felével egyetértek. Mint volt levéltáros, azt hiszem, át tudom érezni a szakma és annak méltatlanul kezelt hazai zászlóshajója gondjait. A Nagy Imre-per anyagainak megmentését célzó munkát, amely méltó a Magyar Országos Levéltár kiváló, interneten hozzáférhető hatalmas forrásgyűjteményéhez (http://www.digitarchiv.hu/), valamint a munkában partner Országos Széchényi Könyvtár sajnálatosan kevéssé terjesztett 1956-os adattárához, mindenki elismeri. Amikor tudomást szereztünk a hatalmas peranyag teljes digitalizálásáról - ez azt követően történt, hogy Tamási Miklós (OSA Archívum) fejében megszületett a rekonstrukció ötlete -, felajánlottuk, hogy az emlékezet e különleges alkalmát együtt rendezzük meg. A Magyar Országos Levéltár sajnos nem élt az ajánlattal.

Nem volt tehát szándékunk semmiféle lejáratás. Éppen emiatt örülök, hogy leveled alkalmat teremt egy önkritikus megjegyzésre. Május 28-i közleményünkben ugyanis valóban volt egy rossz, igaztalan mondat. "A Magyar Országos Levéltár vezetése szerint a magyar társadalom nem elég érett és fölkészült ahhoz, hogy ötven évvel ezelőtt kivégzett miniszterelnöke és társai szavait meghallgassa és megértse" - írtuk elkeseredésünkben, hogy a remélt közös értelmezés eredménye meghiúsulni látszott. Gecsényi Lajos és Szabó Csaba kollégáimtól már elnézést kértem ezért a mondatért - most megteszem ismét, nyilvánosan.

Ugyanakkor úgy érzem, hiba volna ezt az ügyet akcióként, lejáratő kampányként és a tájékozatlan közvélemény/sajtó leegyszerűsítéseként elintézni. Amikor a nyilvánossághoz fordultunk, aláírásokat is gyűjtöttünk. A legszűkebb szakma köréből, nem egészen két nap alatt 45 kollégánk jelezte, hogy aláírásával támogatja a nyilvános emlékezés ügyét. Akadt köztük ifjú pályakezdő, akadémiai doktor, sőt öt akadémikus is. De a legfontosabb, hogy valamennyien sokat dolgoztak, dolgoznak a Magyar Országos Levéltárban. Olvasták a tudósításokat az ügyről. Mégsem hihető, hogy lejáratni kívánták volna azt az intézményt, amely sokuknak napi munkahelye. Egy kezdeményezést, egy emlékezeti szertartást szerettek volna segíteni; többen közülük sok időt eltöltöttek azon a júniusi héten Centrális Galériában.

Amely alkalmat adott arra, hogy egynéhány kérdésen tovább gondolkozzunk. Az egyik például, hogy valóban szükséges-e a jogszabályok módosítása - ahogyan Te is felveted, vagy akár olyan módon, ahogyan Szabó Máté Dániel javasolta többször idézett levelében. De arról is gondolkozhatunk, hogy mennyire életszerű vagy éppen lehetséges a tudományos kutatás elkülönítése a múlt (és dokumentumai) megismerésének más formáitól; vajon a tudományos kutató jelen törvények szerinti, örökletesen kiváltságolt, rendies fogalma mennyire értelmes és értelmezhető a mai világban. A rekonstrukció az emlékezést szolgálta. De effajta kérdéseket is felvetett. Beszéljünk hát róla, levéltárosok és történészek, a nyilvánosság előtt is, mert arra tartozik.

3. Kedves István, igazad van: a partizánakciók kora valóban lejárt. Főképpen azért, mert nincsenek földalatti alakulatok, és harci helyzet sincsen. Mindannyian a demokratikus nyilvánosság törvények szabályozta terében képviseljük értelmezéseink és meggyőződéseink igazságát. Vitáink egyike-másika is kilép erre a tágas terepre.

A beszélgetés folytatásának reményében barátsággal üdvözöl

Rainer M. János